

**ДИСКУРСИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ З АКТУАЛІЗОВАНИМ
ПРЕПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ**

В.Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: vashyn2010@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9081-2667

***Анотація.** У статті розглянуто питання синтаксису зв'язного мовлення; проаналізовано дискурсивні висловлення, що кваліфіковано як одиницю тексту, в якій відбувається комунікативна реалізація граматичного речення. В основу виділення дискурсивного висловлення в окрему комунікативну одиницю покладено кореферентність (комунікативно-функціональну еквівалентність) з граматичним реченням. Детально досліджено дискурсивні висловлення з актуалізованим препозитивним питальним компонентом і співвіднесеність їх з граматичним формально-елементарним (простим) реченням.*

***Ключові слова:** синтаксис зв'язного мовлення, дискурс, текст, дискурсивне висловлення, кореферентність, просте речення, питальний компонент*

Актуальність дослідження. Довгий час найвищою одиницею мови і мовлення вважалося речення. Однак такий підхід не забезпечував ні теоретичного вивчення процесу мовного спілкування, ні виконання практичних завдань підвищення культури мовлення. В останні десятиріччя увагу лінгвістів привертає зв'язне мовлення, механізм виникнення синтаксичних одиниць як у сфері мови, так і у сфері живого спілкування, а також характер взаємодії і динаміки обох сфер.

Чимало мовознавців досліджують синтаксичні одиниці з точки зору знакової теорії мови. Ця спроба цікава і перспективна, але вона вимагає подальших уточнень. Зокрема, слід було б чіткіше визначити взаємозв'язок речення і висловлення. Питання про природу речення належить до однієї з найбільш дискусійних проблем синтаксису. Тому речення, посідаючи центральне місце в синтаксичній системі, не має й дотепер загальноприйнятого витлумачення.

Тракування дискурсивного висловлення як одного з варіантів комунікативної реалізації граматичного речення дало змогу по-новому висвітлити цілий ряд проблем синтаксису [15, 16, 17].

Стан дослідження. Поглиблений аналіз формально-граматичної і семантичної природи синтаксичних одиниць, що досліджувався в українському мовознавстві В. М. Русанівським, І. Р. Вихованцем, К. Г. Городенською, Н.В. Гуйванюк, С.Я. Єрмоленко, В.Д. Шинкаруком та ін. з урахуванням функціонально-комунікативних характеристик мовних засобів, а також референційно-денотативна концепція семантики речення, представлена у працях Т. П. Ломтева, В. Г. Гака, О. В. Падучевої, Н. Д. Арутюнової, В.І. Кононенка та ін., поставили на часі потребу по-новому висвітлити і проблему текстових об'єднань речень – дискурсивних висловлень.

І.Р. Вихованець слушно зазначає, що "опис мовних зразків синтаксичних одиниць у їх системних взаємозв'язках становить першорядне завдання синтаксису. Всебічне обґрунтування функціональних особливостей синтаксичних одиниць у мовному плані засвідчує зрілість синтаксичної теорії і її спрямованість на пояснення найскладніших

синтаксичних явищ. Високий рівень абстрагування мовної сфери не ігнорує показників сфери мовлення, а навпаки, уможлиблює глибоке пояснення всіх мовленнєвих модифікацій синтаксичних одиниць” (підкреслення наше – В.Ш.) [4, с. 20]. Відоме положення про двоплановість означування мовних одиниць рівня речення розкривається, з одного боку, у співвіднесеності таких одиниць з певною ситуацією, а з іншого – в їх інтерпретації в межах конкретного дискурсу [13, с. 13-21].

Метою статті є дослідити і виокремити особливості дискурсивних висловлень з актуалізованою сегментованою препозицією питального компонента та їх кореферентність з граматичним формально-елементарним (простим) реченням.

Виклад основного матеріалу. О. С. Мельничук вважає, що речення слід вивчати в особливій мовознавчій науці, яка тільки створюється. Для цієї науки він дає тлумачення речення, визначаючи його як “основну знакову одиницю мовлення, яка формується з мовних знаків нижчого порядку – лексичних, фразеологічних і синтаксичних – і відзначається внутрішньою цілісністю і зовнішньою автономністю, виступаючи поза контекстом у ролі закінченого відрізка мовлення і виділяючись у контексті на єдиному рівні членування” [12, с. 14]. Традиційно розуміють речення як синтаксичну побудову “від крапки до крапки” [11, с. 36]. Висловлення визначають на тлі поняття речення. “Висловлення – це одиниця мовленнєвого спілкування, залежно від різних теоретичних підходів відмінність висловлення від речення учені вбачають в обсязі цих одиниць, у формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному і функціональному планах” [3, с. 154]. Комунікативні особливості речення виявляються в мовленнєвій ситуації, в тексті. “Речення, яке розглядається з його комунікативної сторони, прийнято називати висловленням” [9, с.30]. Комунікативна організація речення пов’язана з його актуальним членуванням. Цей актуальний, комунікативний аспект стосується темо-ремних відношень у висловленні. Отже, за перетворення речення (абстрактної мовної одиниці, реченнєвої схеми) у висловлення (мовленнєву одиницю) великої ваги набуває смислове членування, істотне для певної ситуації, для відповідного комунікативного завдання.

У зв’язку з розрізненням аспектів синтаксису лінгвісти переважно не акцентують увагу на специфіці висловлення, а інтерпретують його як комунікативний аспект самої структури речення. Тому помітна тенденція не протиставляти речення висловленню. Лінгвістику тексту зараз насамперед цікавлять лінгвістичні ознаки зв’язку двох чи кількох речень (висловлювань) між собою [10, с. 19]. Текст нерідко й визначають як сукупність речень, продукт інтеграції речень [13, с. 321]. Науковці наголошують на необхідності опису тексту у зв’язку з типологією речення – одиницею попереднього рівня [5, 6, 7]. Зазначають, що речення, являючи собою діалектично-двоїсту одиницю, є вищою одиницею структури мови і нижчою (вихідною) одиницею структури мовлення, отже, і тексту [11, с. 24].

У мові художніх творів і публіцистиці, дуже поширені синтаксичні конструкції, що являють собою розчленовані на дві або більше частини речення. Ці частини оформлено в тексті як окремі речення, тобто “від крапки до крапки”, за смыслом і граматично тісно зв’язані одна з одною і легко можуть бути об’єднані в одну комунікативну одиницю – просте чи складне речення.

Введення в науковий обіг поняття дискурсивного висловлення розв’язує цю проблему. Дискурсивне висловлення – цілісна комунікативна одиниця зв’язного мовлення (тексту), що становить поєднання кількох речень чи їх частин і має чітко окреслені параметри [14, с. 3].

Дискурсивні висловлення у зв’язному мовленні є синтаксичними одиницями вищого порядку, ніж формально-елементарне (просте) речення. Це сегментовані висловлення з актуалізованими компонентами, пунктуаційно відділеними від іншої базової частини висловлення. Їх актуалізація здійснюється за допомогою інтонації і пунктуаційного знака на письмі, тобто, іншими словами, за допомогою парцеляції й

приєднувального зв'язку. Науковці розглядають парцеляцію передусім як “функціонально значуще відхилення від типового співвідношення між конструктивною й комунікативною організацією речення” [2, с. 162]. В основі парцеляції як синтаксичного процесу взагалі лежить об'єктивна здатність мови “за допомогою членування тексту здійснювати реалізацію комунікативного завдання” [8, с. 111]. Однак синтаксична категорія парцеляції полягає насамперед у виділенні певного відрізка цілісного висловлення в окрему відносно самостійну його частину, яка, однак, не пориває синтаксичного й структурного зв'язку з базовою частиною висловлення. Отже, парцеляція безпосередньо пов'язана зі структурою тексту, з так званим аранжуванням “смислів” чи видозміною функціональної перспективи висловлення.

Актуалізацію приєднувального зв'язку спостерігаємо і в межах структури граматичних речень, зокрема, за умови, коли потрібно розгорнути думку, уточнити, пояснити, висловити своє ставлення до сказаного, дати оцінку тощо. У дискурсивних висловленнях приєднувальний зв'язок використовується насамперед при парцеляції кінцевих компонентів, що містять доповнення до основного повідомлення після його висловлення. За цієї умови особливо посилюється інформативна значущість приєднувальних компонентів.

Через приєднування як особливий тип актуалізованого семантико-синтаксичного зв'язку, а також через співвідносність сегментованих висловлень з граматичними реченнями можна вважати дискурсивне висловлення окремою синтаксичною одиницею. Дискурсивне висловлення з парцельованим актуалізаційним компонентом – це складна семантична, структурна й інтонаційна єдність з актуалізаційною паузою для виділення особливо важливих в інформаційному плані компонентів, кореферентне з цілісною одиницею – простим реченням - висловленням.

Основними засобами вираження актуального членування висловлення, як і актуалізації окремих компонентів, є, як відомо, порядок слів та інтонація.

Парцельовані компоненти простого речення в основному поєднуються безсполучниковим зв'язком. Наприклад: [Вітер] Розпочав гульню. Зразу легким танцем... (О. Кобилянська) // [Вітер] Розпочав гульню зразу легким танцем...; Крейсер? Звідки він взявся? (О. Гончар) // Звідки крейсер взявся? Але тут таки мусить бути чистота! В усьому. (О. Гончар) // Але тут таки мусить бути в усьому чистота!; Я тобі радіограми посылатиму. Часто. (О. Гончар) // Я тобі посылатиму часто радіограми.

Загальна сутність дискурсивного висловлення полягає в тому, що воно поділене на дві (чи іноді більше) взаємопов'язані і водночас структурно й функціонально розмежовані частини з метою виразнішого, переважно експресивного їх звучання. Першим компонентом дискурсивного висловлення виступає тема. Це вихідний змістовий пункт висловлювання, те, що дається на початковому етапі формулювання розгорнутої думки і вимагає конкретизації в ремі. Наприклад, у дискурсивному висловленні з двох компонентів : Там Василь. Сидить в лісі під старим дубом (О. Кобилянська) виділяється два сегменти: Там Василь – тема (у центрі – підмет, суб'єкт); Сидить в лісі під старим дубом – рема (у центрі – присудок, предикат).

Темі і ремі в українському мовознавстві аналізує І. Р. Вихованець: “Тема – вихідна частина висловлення, основа висловлення, дане, відоме, зумовлене попереднім контекстом. Рема – головний зміст повідомлення, комунікативний центр висловлення, його ядро, нове, тобто те, що повідомляють про тему (вихідну) частину висловлення [3, с. 148].

Дискурсивне висловлення, кореферентне з простим граматичним реченням, може мати препозитивний або постпозитивний сегментований актуалізований компонент.

Актуальне членування відповідає комунікативному завданню, тобто орієнтоване на актуальну (важливу в даний момент) інформацію, яка становить сутність відповідної комунікації і задля повідомлення якої (інформації) ця комунікація має відбутися. Отже, актуальне членування стосується лише мовлення і відбиває природу

мовленнєвих актів, які в усному мовленні вирізняються інтонацією завершення, а в писемному мовленні – крапкою, знаком питання або знаком оклику.

Різновидом дискурсивного висловлення є також висловлення з початковим парцельованим компонентом питальних конструкцій. Ці висловлення містять запитання, що спонукає співрозмовника до відповіді, їх комунікативне завдання полягає не в передаванні інформації, а в спонуканні до отримання потрібної інформації.

Питальним компонентом можуть бути як головні, так і поширюючі члени речення. Наприклад:

а) підмети: Син? Як він міг знайти її? (І. Чендей) // Як син міг знайти її? Кучма? // У тієї гладкої пані на голові? (О. Пчілка) // У тієї гладкої пані кучма на голові?

б) присудки: Змовчав? Як він міг? (Р. Іванчук) // Як він міг змовчати?; Буде чекати? Чому тебе? (Б. Харчук) // Чому тебе буде чекати?

в) прислівні поширювачі об'єктного типу: Дітей? Забрав з собою? (А. Головка) // Забрав дітей з собою?; Корову? Продав Василю? (Л. Мартович) // Продав корову Василю?; Гідність? Яка орда нам притоптала? (З преси) // Яка орда нам гідність притоптала?

г) обставинні поширювачі часу: [Чабан насторожився]. До завтра? Чому до завтра? (О. Гончар) // [Чабан насторожився] До завтра, чому до завтра?; Ну, а тепер? За що ти губиш людей? (М. Коцюбинський) // Ну, а тепер за що ти губиш людей?

д) обставинні поширювачі місця: До гробу? Якого гробу? (М. Коцюбинський) // До якого гробу?

е) прислівні поширювачі означального типу: Батьківський? [Наказ] Не міг забути він? (З преси) // Не міг він забути батьківський наказ?

Не кожне питальне слово-речення може бути частиною дискурсивного висловлення, напр.: Уже? Так близько? (М. Коцюбинський). Як бачимо питальне слово-речення не може бути частиною дискурсивного висловлення, тому що не кореферентне з граматичним питальним реченням.

Для членування висловлення на тему і рему не характерна така стабільність, як для виділення морфологізованих членів речення. Актуальне членування часто допускає варіації. Чітко розмежується тема й рема в питаннях-відповідях діалогу. За типом питання й передбачуваної відповіді питальні висловлення поділяються на загальнопитальні і частковопитальні. Загальнопитальні орієнтовані або на ствердну, або на заперечну відповідь чи на інші модифікації цих відповідей. Частковопитальні ж висловлення спрямовані на отримання якоїсь нової часткової інформації. У загальнопитальних висловленнях питальність виражають частки або інтонація, а у частковопитальних – питальні займенникові слова, пор.: Ну, а тепер? За що ти губиш людей? (М. Коцюбинський) // За що ти губиш тепер людей? Як бачимо, актуалізований обставинний поширювач часу, що стоїть в препозиції, посилюється вигуком.

Актуалізовані препозитивні питальні компоненти у дискурсивних висловленнях можуть мати різний ступінь емоційного забарвлення. Одні висловлення вимовляються із звичайною питальною інтонацією, інші – з підсиленою. Питальні дискурсивні висловлення, що вимовляються із звичайною інтонацією, є емоційно нейтральними. Емоційно ж забарвлені питальні висловлення, які вимовляються з підсиленою, напруженою інтонацією, є емоційно забарвленими.

Особливий різновид у мові художніх творів становлять дискурсивні висловлення, які на своєму початку оформлені питальними частками, займенниками чи прислівниками:

а) питальними частками *чи*, *хіба* (з відтінком непевності), *невже* (з відтінком здивування) тощо, напр.: Невже наступ? Завтра? (О. Гончар) // Невже наступ завтра?; Хіба помер? Опанас? (Л. Мартович) // Хіба Опанас помер?;

б) питальними займенниками *хто? що? який? чий? котрий? скільки?*, напр.: Хто

се там? Сидить сумно над водою (В. Стафанік) // Хто се там сидить сумно над водою?;
в) питальними прислівниками *де? коли? куди? звідки?*, напр.: Звідки йдеш? З
колачами (Л. Мартович) // Звідки йдеш з колачами?; Коли прийдуть? На весілля Івана
(Л. Мартович) // Коли прийдуть на весілля Івана?

Дискурсивні висловлення оформляє питальна інтонація, досить різноманітна за
своїм звучанням. Підвищення тону припадає на актуалізований компонент, що містить
у собі зміст питання. Якщо таке слово стоїть на початку дискурсивного висловлення,
то голос поступово спадає, хоч ніколи не досягає спаду, рівного граматичному
розповідному реченню.

Окремим різновидом дискурсивних висловлень з актуалізованою сегментованою
препозицією питального компонента є висловлення-перепитування, властиві усному
мовленню; вони починаються повторюваним питальним займенником або
прислівником: *хто-хто, що-що, як- як, коли-коли* та ін., напр.: Куди-куди перейти?
Завтра опівночі (Л. Мартович) // Куди-куди перейти завтра опівночі?; Як-як здохла?
Телиця ківна? (Л. Мартович) // Як-як здохла телиця ківна?; Де-де живе? Вдова Степана
Кіщука? (Л. Мартович) // Де-де живе вдова Степана Кіщука?

Комунікативне завдання дискурсивних висловлень з сегментованим питальним
компонентом полягає не в передаванні інформації, як у розповідних висловленнях, а
в спонуканні до отримання потрібної інформації.

Висновки.

Існування дискурсивних висловлень в мові художніх творів та публіцистиці
засвідчує високий рівень розвинутої синтаксису української мови. Це зумовлено тим,
що саме сфері синтаксису спеціально належать ті мовні одиниці, які безпосередньо
призначені для спілкування людей і безпосередньо співвідносять повідомлюване з
реальною дійсністю.

Для актуалізації питального компонента в дискурсивних висловленнях
використовують такі засоби: питальна інтонація, яку виявлено в підвищенні тону на
слові, пов'язаному з питанням; порядок слів, який здебільшого полягає в пересуванні
пов'язаного з питанням слова на початок висловлення; питальні частки *невже, хіба, чи*
та ін.; питальні займенникові слова *хто, що, який, чий, котрий, скільки, де, куди,
звідки, як, коли, доки, чому, навіщо* і под.

Аналіз дискурсивних висловлень дає змогу глибше пізнати своєрідність системної
організації синтаксичних одиниць, з'ясувати особливості граматичної семантики,
потенційні функціональні та стилістичні можливості і в плані національної специфіки
українського синтаксису.

Список використаних джерел

1. Вихованець, І. Р. Граматика української мови: Синтаксис [Текст] / І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 354 с.
2. Вихованець, І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І.Р. Вихованець. – К.: Наук, думка, 1992. – 222 с.
3. Волкова, С. С. О синтаксической сущности понятий “единица текста” и “текстуальная связь” [Текст] / С.С. Волкова // Структурная и математическая лингвистика. – К., 1980. - Вып. 8. – С. 24.
4. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць [Текст] / К.Г. Городенська .– К.: Наук. думка, 1991.– 192 с.
5. Городенська К.Г. Симетрія та асиметрія між'ярусних співвідношень [Текст] // К.Г. Городенська // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць: Донецьк, 1998.– Вип.4.– С.11-16.
6. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова [Текст]./ К.Г. Городенська – К.: Наук. думка, 1981. – 200с.
7. Звегинцев, В. А. О цельнооформленности единиц текста [Текст] / В. А. Звегинцев // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – М., 1980, – Т. 39. – Вып. 1. – С. 13-21.

8. Золотова Г. А. Роль ремы в организации и типологии текста [Текст] / Г.А. Золотова // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 113-120.
9. Кадомцева, Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення [Текст] / Л.О. Кадомцева. – К.: Вища школа, 1985. – 227 с.
10. Леонтьев, А. А. Высказывание как предмет лингвистики, психолінгвистики и теории коммуникации [Текст] / А.А. Леонтьев // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 321.
11. Реферовская, Б. А. Коммуникативная структура текста в лексико-грамматическом аспекте [Текст] / Б.А. Реферовская. – Л.: Наука, 1989. – С. 12-36.
12. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис [Текст] / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук, думка, 1972. – 515 с.
13. Фивегер, Д. Лингвистика текста в исследованиях ученых ГДР [Текст] / Д. Фивегер // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 321.
14. Шинкарук, В.Д. Нарис із синтаксису зв'язного мовлення (теоретичний спецкурс для університетів) [Текст] / В.Д.Шинкарук. – Чернівці: "Рідна мова", 1997. – 152 с.
15. Шинкарук, В.Д. Дискурсивні висловлення в сучасній українській мові [Текст] / В.Д.Шинкарук // "Мовознавство". – К., 1996. – №6. – С.56-61.
16. Шинкарук, В.Д. Комунікативно-функціональна співвіднесеність синтаксичних одиниць у тексті [Текст] / В.Д.Шинкарук // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 13. Слов'янська філологія. – Чернівці: ЧДУ, 1997. – С.144-152.
17. Шинкарук, В. Д. Особливості дискурсивних висловлень з недиференційованим однобічним відношенням частин [Текст] / В.Д.Шинкарук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць. – Вінниця: ТОВ «фірма «Планер», 2017.– Вип. 24. – С.203-212.

References

1. Vykhoanets, I. R. (1993) Hramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys [Grammar of Ukrainian]. Kyiv. Lybid, 354.
2. Vykhoanets, I. R. (1992) Narysy z funktsionalnogo syntaksysu ukrainskoi movy [Essays on the Functional Syntax of the Ukrainian Language] Kyiv: Nauk, dumka, 222.
3. Volkova, S. S. (1980) O syntaksicheskoy suschnosti ponyatiy "edynitsa teksta" i "tekstualnaya svyaz" Strukturnaya i matematicheskaya lingvistika [On the syntactic essence of the notions "unit of text" and "textual connection".Structural and mathematical linguistics].Kyiv, Issue . 8, 24.
4. Horodenska, K.H.(1991) Deryvatsiia syntaksychnykh odynyts [Derivation of syntactic units]. Kyiv.: Nauk. dumka,192 .
5. Horodenska, K.H. (1998) Symetriia ta asymetriia mizhiarusnykh spivvidnoshen [Symmetry and asymmetry of inter-system relations] Linguistic studios: Proceedings. Donetsk, Volume.4, 11-16.
6. Horodenska, K.H., Kravchenko, M.V. (1981) Slovotvirna struktura slova [Word-forming structure of the word]. Kyiv.: Nauk. dumka, 200s.
7. Zvegintsev, V. A. (1980) O tselnooformlennosti edynits teksta. Izv. AN SSSR. Ser. lit. i yaz.[On the whole-unit text units], "Izv. AN SSSR. Ser. lit. and yz. Moscow, T. 39. - Issue. 1, 13-21.
8. Zolotova, G. A. (1979) Rol remyi v organizatsii i tipologii teksta. Sintaksis teksta. [The role of the rema in the organization and typology of the text. Syntax of the text].Moscow, 113-120.
9. Kadomtseva, L. O. (1985) Ukrainska mova: Syntaksys prostoho rechennia[The Ukrainian language: Syntax of a simple sentence].Kyiv.: Vyshcha shkola, 227
10. Leontev, A. A. (1979) Vyiskazyivanie kak predmet lingvistiki, psiholingvistiki i teorii kommunikatsii.Sintaksis teksta[Speech as a subject of linguistics, psycholinguistics and communication theory]. Moscow, 321.

11. Referovskaya, B. A. (1989) Kommunikativnaya struktura teksta v leksiko-grammaticheskom aspekte [Communicative text structure in the lexical-grammatical aspect]. Leningrad: Nauka, 12-36.

12. Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys / Za red. I. K. Bilodida. (1972) Kyiv: Nauk, dumka, 515.

13. Fiveger, D. (1979) Lingvistika teksta v issledovaniyah uchenih GDR .Sintaksis teksta [Linguistics of the text in the studies of the students of the GDR. Syntax of the text]. Moscow, 321.

14. Shynkaruk, V.D. (1997) Narys iz syntaksysu zviaznoho movlennia (teoretychnyi spetskurs dlia universytetiv) [Essay on coherent speech syntax (theoretical special course for universities)]. Chernivtsi: "Ridna mova", 152.

15. Shynkaruk, V.D. (1996) Dyskursyvni vyslovlennia v suchasni ukrainskii movi. "Movoznavstvo" [Discursive Expressions in Modern Ukrainian Language]. Kyiv, №6, 56-61.

16. Shynkaruk, V.D. (1997) Komunikatyvno-funktsionalna spivvidnesenist syntaksychnykh odynyt u teksti [Communicative-functional correlation of syntactic units in the text]. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. – Vyp. 13. Slovianska filolohiia. Chernivtsi: ChDU, 144-152.

17. Shynkaruk, V. D. (2017) Osoblyvosti dyskursyvnykh vysloven z nedyferentsiiovanyim odnobichnym vidnoshenniam chastyn [Features of discursive statements with undifferentiated one-sided ratio of parts] Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Filolohiia (movoznavstvo): zbirnyk naukovykh prats. Vinnytsia: TOV «firma «Planer», 2017.– Issue, 24, 203-212.

ДИСКУРСИВНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ С АКТУАЛИЗИРОВАННЫМ ПРЕПОЗИТИВНЫМ КОМПОНЕНТОМ

В. Д. Шинкарук

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы синтаксиса связного текста; анализируются дискурсивные высказывания, которые квалифицируются как единица текста, в которой происходит коммуникативная реализация грамматического предложения. В основу выделения дискурсивного высказывания в отдельную коммуникативную единицу положена кореферентность (коммуникативно-функциональная эквивалентность) с грамматическим предложением. Детально исследуются дискурсивные высказывания с актуализированным препозитивным вопросительным компонентом и соотношение их с грамматическим формально-элементарным (простым) предложением.*

***Ключевые слова:** синтаксис связной речи, дискурс, текст, дискурсивное высказывание, кореферентность, простое предложение, вопросительный компонент*

DISCOURSE EXPRESSIONS WITH AN ACTUALIZED PREPOSITIVE COMPONENT V. D. Shinkaruk

***Abstract.** For a long time a sentence has been considered the most important unit of a language and speech. However, this approach did not provide any theoretical study of the process of speech communication, nor the implementation of practical tasks to improve the culture of speech. In recent decades, the attention of linguists is increasingly drawn by coherent speech, the mechanism of the emergence of syntactic units both in the field of a language and in the field of live communication, as well as the nature of the interaction and dynamics of both fields*

The purpose of the article is to research and highlight the features of discursive statements of the actualized segmented preposition of the questioning component and their correlation of a grammatical formal elementary (simple) sentence.

The existence of discursive statements testifies to the high level of development of the syntax of the Ukrainian language. This is due to the fact that the sphere of syntax specifically includes those linguistic units that are directly intended to communicate with people and directly correlate with the separation of reality.

In order to actualize the questioning component in discursive statements the following means are used: questioning intonation, which manifests itself in raising the tone on the word related to the question; the order of words, which mostly consists in moving the word related to the beginning of the statement; question particles are, if not, etc.; interrogative pronouns who, what, who, who, how, where, from, from, how, when, how, why, why.

The analysis of discursive statements enables to understand better the peculiarity of the systematic organization of syntactic units, to find out the features of grammatical semantics, potential functional and stylistic possibilities in terms of the national specificity of the Ukrainian syntax.

Keywords: *coherent speech syntax, discourse, text, discourse statement, correlation, simple sentence, questioning component*

УДК 81'367.7:81'271.12

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СИНТАКСИЧНА НОРМА» В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

С. В. ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: lucynka@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-9336-1259²

Анотація. *У статті запропоновано скореговане визначення поняття «синтаксична норма». Простежено особливості дефініювання цього поняття в українському мовознавстві, зокрема зауважено, що перші спроби окреслити на наукових засадах поняття «синтаксична норма» датовані 20–30-ми роками ХХ століття, а наступні відбито в науково-довідкових і науково-навчальних джерелах 90-х років ХХ століття. Причиною такої тривалої перервою стали зовнішні чинники розвитку української літературної мови, зокрема мовна політика на теренах колишнього Радянської Союзу щодо національних, крім російської, мов. У структурі синтаксичної норми виокремлено імперативний компонент. Дихотомію експліцитного та імпліцитного потрактовано як особливість синтаксичної норми української літературної мови.*

Ключові слова: *літературна норма, синтаксична норма, літературна мова, українське мовознавство*

Поняття «норма» в сучасних науках, зокрема і в мовознавстві, є одним із фундаментальних, адже воно має універсальний характер. Проблема літературної норми, незважаючи на історичну тяглість, досі актуальна для наукових досліджень у різних гуманітарних царинах.

Вивчення синтаксичної норми має власну традицію і в українському мовознавстві. Їй присвячені праці М. Д. Гладкого, О. Б. Курило, М. Ф. Сулими, О. Н. Синявського, С. С. Смеречинського, І. І. Огієнка, Ю. В. Шевельова, І. Р. Вихованця,